

WIESŁAW TYSZKOWSKI

RYCINY HENRYKA CZECHA W ZBIORACH STARYCH DRUKÓW OSSOLINEUM

W latach 1720–1732 działał w Krakowie rytownik Henryk Czech. O jego życiu nie mamy żadnych wiadomości. Thieme-Becker¹ sugeruje, że mógł być zakonnikiem. E. Rastawiecki² wymienia 5 jego prac, *Słownik artystów polskich*³ podaje ich 7, Estreicher⁴ odnotował 9 jego rycin. H. Czech podpisywał zwykle swoje prace sygnaturą Henricus Czech sculpsit Cracoviae. W I. połowie XVIII w. ilustracja książkowa nie stała na zbyt wysokim poziomie. Wiele druków o tematyce panegirycznej, a taka w tym czasie była bardzo popularna, ozdabiano przeważnie drzeworytami, bądź miedziorytami przedstawiającymi herby osób, którym książki były poświęcone lub dedykowane. Niekiedy herby otrzymywały jeszcze ozdoby w postaci insygniów władzy duchownej lub świeckiej, panopliów, postaci alegorycznych lub mitycznych i ornamentyki roślinnej. Czasem występują na rycinach szarfy z sentencjami lub wierszami łacińskimi. W większości ryciny są anonimowe. Czech ujawniał swoje nazwisko, co mogłoby wskazywać, że liczył się w swoim środowisku. Zbiory poloników XVIII w. w ossolińskiej kolekcji są opracowane, jednak nie wszystkie posiadają pełną dokumentację w formie kartotek, m. in. rytowników. W dotychczas opracowanej części odnalazło się jedenaście rycin sygnowanych przez Czecha oraz dwie, które z dużym prawdopodobieństwem są jego autorstwa. Jego ryciny przedstawiają w większości wizerunki herbów, przeważnie z ornamentyką, dwa portrety i jeden wizerunek Matki Boskiej Bolesnej.

Dwie najwcześniejsze znane nam prace Czecha pochodzą z 1720 r. W dziele pt. *Ogród liliiowy i cedrowy*, poświęconym życiu i cudom św. Kajetana, tłumaczonym z języka włoskiego przez Anioła Ostroroga⁵, na odwrocie karty tytułowej znajduje się wizerunek Orła polskiego z herbem Janina Sobieskich na piersi.

¹ Thieme-Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, Bd. 8 s. 239.

² E. Rastawiecki: *Słownik rytowników polskich*. Poznań 1886 s. 26.

³ *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, T. 1. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971 s. 399.

⁴ K. Estreicher: *Bibliografia polska*, Cz. III T. 3. Kraków 1896 s. 551.

⁵ *Ogród liliiowy i cedrowy zapachem cnót anielskich Kościół Chrystusów rozwezelający albo żywot, cnoty i cuda świętego Kajetana...* z włoskiego na polski przez Anioła Ostroroga... przedumaczony. W Krakowie, W drukarni Jana Domańskiego, 1720. 4°. Sygn. XVIII-13615. Wymiary ryciny: 133 × 118 mm.

6. Herb Junosza F. K. Szaniawskiego z insygniami władzy biskupiej i widokiem morza

7. Portret T. Lubomirskiego na tarczy herbowej nakrytej mitrą książęcą. W polach panoplia

Całość otoczona jest ornamentem roślinnym z panopliami. Rycina podpisana jest przez Czecha. Dzieło dedykowane jest królewiczowi polskiemu Konstantemu Sobieskiemu.

W 1720 r. zmarł Antoine Cloche, generał zakonu dominikanów. Z tej okazji Idzi Stefan Wadowski, doktor i profesor Akademii Krakowskiej, wygłosił mowę pochwalną na cześć zmarłego, która ukazała się drukiem⁶. Na odwrocie karty tytułowej tego druku znajduje się rycina sygnowana przez Czecha przedstawiająca popiersie zmarłego. Portret umieszczony jest w owalu z ornamentem roślinnym. Pod portretem na wstędze umieszczono czterowiersz łaciński. Rastawiecki podaje tę samą pozycję dwukrotnie, raz wymieniając portret, a następnie tytuł dzieła. *Słownik artystów polskich* podaje błędnie, że dzieło ukazało się w 1726 r.

W 1721 r. odbył się w Krakowie uroczysty ingres do katedry krakowskiej biskupa Felicjana Konstantego Szaniawskiego (1668–1732). Biskup Szaniawski należy do wybitniejszych biskupów polskich początków XVIII stulecia. Od 1705 r. był biskupem kujawskim a od 1720 krakowskim. Z okazji ingresu Szymon Kupiński (1674–1752), jezuita, profesor teologii w Krakowie i Sandomierzu, napisał panegiryk na cześć biskupa⁷. W dziełku tym na karcie przedtytułowej znajduje się miedzioryt przedstawiający herb Junosza Szaniawskich, nad herbem znajdują się insygnia władzy duchownej. U dołu przedstawiono widok na zatokę morską z trzema żaglowcami. Na szarfach sentencje i wiersze łacińskie. W tym samym dziełku na karcie B1 recto znajduje się winieta z herbem Junosza sygnowana przez Czecha.

Z tej samej okazji ukazał się inny panegiryk napisany przez kanonika krakowskiego Mikołaja Denhoffa⁸. W dziełku tym znajduje się również wizerunek herbu Junosza Szaniawskich z insygniami władzy biskupiej. Rycina nie jest podpisana, jednak Estreicher przypisuje ją Czechowi.

W 1722 r. ukazało się dzieło Kazimierza Starachowskiego, plebana birkowskiego, pt. *Strumień zbawienny z morza gorzkiej męki Pana Jezusa spływający...*⁹ Na odwrocie karty tytułowej tej książki znajduje się rycina przedstawiająca wizerunek Matki Boskiej Bolesnej z mieczem godzącym w jej serce. Rycina sygnowana jest przez Czecha.

Najwięcej znanych nam prac H. Czecha pochodzi z 1725 r. W tym właśnie roku Mateusz Michał Łukaszewicz, doktor filozofii i profesor Akademii Krako-

⁶ I. S. W a d o w s k i: *Sonus vocalis Campanae a principe petra et sepulchrali saxo repercussus. Immortalem meritorum et sapientiae famam... Antonin Cloche... promulgans... Per... concitatus... Cracoviae*, Typis Academicis, 1720. 2°. Sygn. XVIII-15220. Wymiary ryciny: 265 × 175 mm.

⁷ S z. K u p i ń s k i: *Constans felicitas Poloniarum... Szaniawski, episcopus Cracoviensis... Constantinus... Felicianus... applaudente sub ingressum cathedrae... Cracoviensis... Cracoviae*, Typis Francisci Cezary, 1721. 2°. Sygn. XVIII-15375. Wymiary rycin: 1. 262 × 149 mm, 2. 65 × 140 mm.

⁸ M. D e n h o f f: *Niebo w herbownym Junoszy... Konstantego Felicjana Szaniawskiego, biskupa krakowskiego... kazaniem na solennym Jego ingresie od... reprezentowane... W Krakowie*, W drukarni Franciszka Cezarego, 1721. 2°. Sygn. XVIII-14909. Wymiary ryciny: 150 × 150 mm.

⁹ K. S t a r a c h o w s k i: *Strumień zbawienny z morza gorzkiej męki Pana Jezusa spływający na ochłodę dusz naszych... W Krakowie*, W drukarni Jakuba Matyjaszkiewicza, 1722. 4°. Sygn. XVIII-628. Wymiary ryciny: 160 × 120 mm.

wskiej, opublikował mowę pochwalną na cześć św. Izajasza Bonera¹⁰. W dziele tym zamieszczono rycinę przedstawiającą świątynię w kształcie rotundy z latarnią i panopliami. Nad wejściem orły podtrzymują herb Ogończyk Aleksandra Hieronima Działyńskiego, kanonika gnieźnieńskiego, któremu zadedykowane jest dzieło. Rycina podpisana jest przez Czecha.

W dziełku poświęconym św. Katarzynie męczennicy, wydanym w Krakowie¹¹, na odwrocie karty tytułowej jest miedzioryt sygnowany przez Czecha. Przedstawia on herb Rawicz Jerzego Marcina Ożarowskiego, stolnika krakowskiego. Wokół herbu jest ornament roślinny ze sztandarami. Po bokach na postumentach dwie alegoryczne postacie kobiece. Pod herbem widok kościoła i panoplia. U dołu ryciny postać kobieca trzymająca szarfę z czterowierszem łacińskim.

W 1725 r. odbyły się w Akademii Krakowskiej dwie promocje. Jedną to promocja dziewięciu bakałarzy sztuk wyzwolonych i filozofii. Z tej okazji jeden z promowanych Ignacy Miklaszewski wydał okolicznościowy druczek¹². Jest on dedykowany Konstantemu Felicjanowi Szaniawskiemu, biskupowi krakowskiemu. Na odwrocie karty tytułowej znajduje się sygnowany przez Czecha herb Junosza Szaniawskich z insygniami władzy duchownej i ornamentyką roślinną.

Druga promocja dotyczyła 21 magistrów sztuk wyzwolonych i doktorów filozofii. Podobnie jak w poprzednim przypadku jeden z promowanych Franciszek Józef Domaniewski wydał dziełko panegiryczne¹³. W druku tym na odwrocie karty tytułowej znajduje się rycina sygnowana przez Czecha przedstawiająca bramę tryumfalną z herbem własnym Krzysztofa Antoniego Szembeka, biskupa wrocławskiego i pomorskiego, któremu autor zadedykował swoje dzieło. Brama ozdobiona jest insygniami władzy duchownej i panopliami, wsparta jest na kolumnach, na których znajdują się herby osób promowanych.

W 1727 r. Florian Antoni Lachowicz wydał rozprawkę poświęconą św. Tomaszowi z Akwinu¹⁴. Na odwrocie karty tytułowej tej publikacji znajduje się rycina

¹⁰ M. M. Łukaszkiwicz: *Arcus virtutis et sapientiae triumphalis D. Esaias Boner... Regni Poloniae patronus, recurrente suae solennitatis die in basilica D. Catharinae... Casimiriae ad Cracoviam... oratorio stylo delineatus...* Cracoviae, Typis viduae et heredum Francisci Cezury, 1725. 2°. Sygn. XVIII-14537. Wymiary ryciny: 290 × 175 (wymiary niedokładne z powodu zbyt- niego obciążenia ryciny).

¹¹ J. J. Smółkowski: *Cynosura divini virtutis et sapientiae splendore tenebriori mundo allucens D. Catharina virgo et martyr... panegyrico cultu... a... demonstrata...* Cracoviae, Typis Universitatis, 1725. 2°. Sygn. XVIII-14990. Wymiary ryciny: 275 × 165 mm.

¹² I. Miklaszewski: *Castalius Eraci Parnassi... gemmiferos amnes IX VV. DD. prima laureae candidatis... dum... per... Valentinum Josephum Laurenski... AA. LL. et philosophiae baccalaurei crearentur ab... metro et calamo gratulatorio deductus*. Cracoviae, Typis Universitatis, 1725. 2°. Sygn. XVIII-15796. Wymiary ryciny: 83 × 120 mm.

¹³ F. J. Domaniewski: *Porta triumphalis duce Agna... Constantino Feliciano Szaniawski... ad capitolium philosophici honoris XXI VV. DD. secundae laureae candidatis a... Martino Waleczyński... aperta. Per... artificio poetico delineata*. [Cracoviae] Typis Collegii Majoris Universitatis, 1725. 2°. Sygn. XVIII 16363. Wymiary ryciny: 275 × 175 mm (niedokładne z powodu obciążenia karty).

¹⁴ F. A. Lachowicz: *Sensus verbi aeterni D. Thomas Aquinas... oratorio cultu... a... ob-*

w wielu szczegółach zbliżona do ryciny występującej w dziełku Szymona Kupińskiego z 1721 r. Być może jest to również praca H. Czecha. Rycina przedstawia herb Śreniawa Stadnickich podtrzymywany przez syreny. W ornamentyce występuje wiele elementów związanych z wodą, co jest zrozumiałe przy herbie Śreniawa. Obok syren występują tam jeszcze dwa inne stwory morskie, jest też zatoka morska z dwoma żaglowcami jak we wspomnianej wcześniej rycinie. Druk dedykowany jest Józefowi Stadnickiemu, kasztelanowi lubaczowskiemu.

W 1730 r. Michał Jan Nepomucen Awedyk, doktor i profesor Akademii Krakowskiej, napisał panegiryk¹⁵ z okazji rocznicy nominacji kanclerskiej Jana Szembeka (zmarł 8 kwietnia 1731 r.). Druk dedykowany jest Krzysztofowi Janowi Szembekowi, biskupowi warmińskiemu. Na odwrocie karty tytułowej występuje rycina podpisana przez Czecha, wykonana według rysunku Jana Franciszka Origi. Przedstawia ona herb własny Szembeków z insygniami władzy duchownej i panopliami. U dołu personifikacje Sprawiedliwości i Sławy. *Słownik artystów polskich* podaje, że rycina przedstawia herb Poraj, co jest nieporozumieniem.

W 1732 r. Teodor Lubomirski objął urząd wojewody krakowskiego. Z tej okazji kolegium jezuitów w Krakowie wydało panegiryk¹⁶. W dziełku tym po karcie tytułowej znajduje się rycina sygnowana przez Czecha przedstawiająca w centrum portret T. Lubomirskiego. Portretowi towarzyszy mitra książęca, insygnia władzy oraz panoplia. U dołu znajduje się herb Śreniawa z okrętem żaglowym, po bokach postać rycerza i personifikacja Fortuny.

Słownik artystów polskich podaje, że w książce *Primitiae Deo et agno*¹⁷, która ukazała się w 1732 r., znajduje się herb Junosza Konstantego Szaniawskiego, dzieło Czecha. Istotnie w jednym z dwóch egzemplarzy tej pozycji znajdujących się w Ossolineum herb ten występuje, ale jest to identyczna rycina jak w druku, który ukazał się w Krakowie w 1721 r., z okazji ingresu biskupa Szaniawskiego. Prawdopodobnie rycina została dołączona przypadkowo, a nie wykonana na nowo. Należy dodać, że wszystkie znane w literaturze przedmiotu ryciny sygnowane przez H. Czecha ukuzywały się w Krakowie, tamten druk wyszedł w Lublinie.

Nie leży w moich kompetencjach ocena artystyczna dokonań Henryka Czecha, mogą zrobić to historycy sztuki. Podkreślić jednak należy, że jako jeden z nielicznych polskich rytowników tego okresu odważył się podpisywać swoje dzieła, podczas gdy ogromna większość rycin pozostaje anonimowa.

servatus... Cracoviae, Typis Universitatis, 1727. 2°. Sygn. XVIII-15381. Wymiary ryciny: 280 × 170 mm.

¹⁵ M. J. N. A w e d y k: *Pantheon veri numinis Dei ter optimi maximi sub titulo SS. Therassiae et Joannis a Cruce supremi Regni Poloniae cancellarii... inter solemnia consecrationis encenia... a... celebratum...* Cracoviae, Typis Jacobi Matyaszkiewicz, 1730. 2°. Sygn. XVIII-14772. Wymiary ryciny: 285 × 167 mm.

¹⁶ *Fortuna caesarum imperatoris Drusorum sanguine augusta... in... Theodoro... Lubomirski... palatino Cracoviensi... exposita...* Cracoviae, Typis Jacobi Matyaszkiewicz, 1732. 2°. Sygn. XVIII-23714. Wymiary ryciny: 284 × 185 mm.

¹⁷ A. D r z e w i e c k i: *Primitiae Deo et Agno Apoc. C. XIV vers VV... ad primam eruditionem publicam Constantino Feliciano Szaniawski... ad perennitatem gratitudinem initiati...* [Lublina] Typis Societatis Iesu, 1732. 2°. Sygn. XVIII-15480.